

7.6.2002

1104/4/00

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riitta Länsisyrjä

PÄÄTÖS KANTELUUN PAKKO- JA VOIMAKEINOJEN KÄYTÖSTÄ ULOSOTOSSA

1

KANTELU

A arvostelee Järvenpään kihlakunnanviraston kihlakunnanvoudin B:n menettelyä ulosmitatun omaisuuden selvittämistä koskevassa neuvottelussa ulosottomiehen virkahuoneessa 11.4.2000. Kantelija arvostelee kihlakunnanvouti B:tä siitä, että tämä oli keskustelun aikana alkanut huutaa ja lopuksi estänyt häntä poistumasta huoneesta hihasta pitämällä ja yrittäen tönä häntä peremmälle huoneeseen. Kantelija kertoo päässeensä poistumaan vasta kihlakunnanvoudin kutsumien poliisien tullessa paikalle.

Kantelija arvostelee myös kihlakunnanviraston avustava ulosottomiestä C:tä siitä, että C oli kantelijan mukaan muuttanut heidän käymiensä keskustelujen sisältöä niin, ettei kertomus keskustelusta ollut vastannut totuutta.

3

RATKAISU

3.1

Kantajan kutsuminen ulosottomiehen virkahuoneeseen

Kantelussa on kysymys siitä, että vuonna 1994 avustava ulosottomies C oli ulosmitannut kantelijan veljen osuuden kuolinpesästä, jonka osakas myös kantelija oli. Vuonna 1996 kantelijan ja velallisen isä oli - ilmeisestikin vedoten vainajan ja hänen välisen keskinäisen hallintaoikeustestamentin määräyksiin - myynyt kuolinpesään kuuluneet asunto-osakkeet kantelijalle. Vuonna 2000 avustava ulosottomies C oli saanut kantelijalta kuulla kaupasta. Kaupunginvouti oli sen jälkeen pyytänyt kantelijaa tulemaan esittämään hänelle kauppakirjan (jäljennöksen) pesään kuuluvan omaisuuden määrän selvittämiseksi.

Ulosottolain 4 luvun 11 §:ssä on säännös kuolinpesän ulosmittauksesta. Sen mukaan velallisen pesäosuus voidaan ulosmitata velasta. Pesän osuutta ei kuitenkaan tällöin ole lupa myydä, vaan velkojalla on oikeus saada suoritus siitä omaisuudesta, joka velallisen osalle tulee pesänjaossa.

Kyseinen säännös on tulkinnanvarainen. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty erilaisia toisistaan poikkeavia käsityksiä mm. pesäosuuden ulosmittauksen oikeusvaikutuksista (katso Risto Koulun: Menettely- ja oikeusvaikutukset pesäosuuden ulosmittauksessa, Lakimies 1986, sivu 687-). Koulun

mukaan vallitseva kanta oikeuskirjallisuudessa on, että pesäosuuden ulosmittaus ei rajoita kuolinpesän osakkaiden mahdollisuutta käyttää jäämistöomaisuutta hyväkseen ja disponoida (esim. myydä) siitä. Koulu pitää artikkelissaan tätä kantaa kuitenkin käytännön kannalta kestävämmänä, koska osuuden ulosmittaus voi tämän kannan mukaan täysin menettää merkityksensä.

Pesäosuuden ulosmittauksessa on käytännössä kaksi vaihetta. Ensimmäisessä pesäosuus ulosmitataan ja asiakirjat palautetaan velkojalle. Realisointivaihe alkaa velkojan uudella hakemuksella perinnönjaon toimittamisen jälkeen ja päättyy perinnönjaossa velallisen osalle tulleen omaisuuden tarvittavan osuuden pakkohuutokauppaan ja varojen tilittämiseen. Realisointivaiheessa vireilläöoloon liittyvät oikeusvaikutukset alkavat uudelleen.

Kysymyksessä olevassa asiassa pesäosuuden ulosmittauksen jälkeen ei tapahtuma-aikaan eli 11.4.2000 mennessä ollut toimitettu pesänjakoa eli asia ei ollut vielä edennyt realisointivaiheeseen. Kihlakunnanvouti on selvityksessään perustellut kutsuaan sillä, että hänellä oli mielestään ulosottolain 3 luvun 34 e §:n nojalla oikeus saada selvitystä siihen, mihin kuolinpesän osuus oli "hävinnyt". Kihlakunnanvouti tarkoittanee tällä sitä, että osuuden arvo oli oikeustoimen johdosta oleellisesti vähentynyt.

Ulosottolain 3 luvun 34 e §:n mukaan täytäntöönpanoa varten välttämättömien tietojen saamiseksi sivullisenon yksittäisessä ulosottoasiassa kysyttäessä salassapitosäännösten estämättä ilmoitettava ulosottomiehelle mm., onko hänellä velalliselle kuuluvaa omaisuutta hallussaan tai muutoin määräysvallassaan ja omaisuuden laatu (1. kohta) ja onko hän tehnyt velallisen kanssa sellaisen sopimuksen tai järjestelyn, jolla saattaa olla merkitystä etsittäessä velallisen ulosmittauskelpoista varallisuutta ja sopimuksen tai järjestelyn lähempi sisältö. (3. kohta)

Edellä mainitun säännöksen soveltamisen edellytyksenä siis on, että tieto on välttämätön ja koskee nimenomaan yksittäistä ulosottoasiaa. Se, oliko nyt kysymyksessä oleva selvitys välttämätön täytäntöönpanon toteuttamisen kannalta, on mielestäni jossain määrin kyseenalaista. Tulkinnanvaraista on mielestäni niinkään se, täyttyykö edellä mainitun lainkohdan ehto selvityksen laadusta. Kysymyshän on kahden sivullisen välisestä kaupasta eikä omaisuutta voida pitää ennen perinnönjakoa velalliselle kuuluvana. Koska oikeustoimella kuitenkin kiistatta on merkitystä voimassa olevan pesäosuuden ulosmittauksen vaikutuksen arviointiin, katson, ettei B tältä osin ole ylittänyt harkintavaltansa.

Laissa ei ole nimenomaista säännöstä asiakirjan esittämisvelvollisuudesta. Kantelija on kuitenkin selvittämisvelvollisuutensa täyttämiseksi esittänyt asiakirjan kihlakunnanvoudille. Näin ollen katson, ettei minulla ole tältä osin aihetta puuttua asiaan.

3.2

Oikeus estää poislähtö

Kantelijalla ja B:llä on toisistaan poikkeavat käsitykset tapahtumien kulusta asiakirjan esittämisen jälkeen. Mielestäni ei ole enemmälti selvitettävissä ensinnäkään sitä, kajosiko B kantajan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kantelussa esitetyllä tavalla eikä toisaalta siitä, ottiko kantelija asiakirjan takaisin B:n hallusta ilman lupaa.

Arvioin B:n menettelyä siltä osin kuin tosiseikasto voidaan katsoa näytetyksi myöntämisen perusteella.

B vetoaa selvityksessään siihen, että hänellä oli mielestään ulosottolain 3 luvun 30 §:n pakko- ja voimakeinosäännöksen ja toisaalta pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n jokamiehen kiinniotto-oikeuden nojalla oikeus estää kantelijaa poistumasta hänen virkahuoneestaan seisomalla oven edessä ja pyytämällä poliisilta virka-apua asiakirjojen hallinnan palauttamiseksi hänelle.

Pakko- ja voimakeinojen käyttö

Ulosottolain 3 luvun 30 §:n mukaan ulosottomiehellä on oikeus, mikäli täytöntöönpanossa tarvitaan, avauttaa lukko ja ovia sekä etsiyttää huoneita ja säilytyspaikkoja. Vastarintaa kohdatessaan ulosottomiehellä on oikeus saada poliisilta virka-apua, mutta hän voi itsekin käyttää sellaisia voimakeinoja, joita virkatehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden sekä tilanteen muutoinkin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina.

Ulosottolain 3 luvun 30 §:n säännös on vain toissijainen toimivaltanormi voimakeinojen käytölle muutoin kuin sanotun lainkohdan ensimmäisen virkkeen osalta. Lainkohdan sallimia pakkokeinoja ovat lukkojen ja ovien avauttaminen sekä huoneiden ja säilytyspaikkojen etsiyttäminen. Sen sijaan ulosottolaissa ei ole säännöstä, jolla ulosottomiehelle annettaisiin oikeus asiakirjan tai muun omaisuuden luovuttamisen turvaamiseksi tai siihen painostamiseksi estää velallisen tai muun henkilön poistuminen paikalta. Näin ollen kihlakunnanvouti B:n menettelyä ei voi perustella ulosottolain pakko- ja voimakeinosäännöksellä. Korostan, että varovaisuutta tässä suhteessa puoltaa sekin, että menettely voi merkitä puuttumista perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen vapauteen. Pitämissään kysymys voisi olla samassa lainkohdassa säännelystä vapaudenriistosta. Näin ollen hän ei voi myöskään toimivaltansa puitteissa pyytää poliisilta virka-apua asiakirjan luovuttamisen toteuttamiseksi.

Jokamiehen kiinniotto-oikeus

B on vedonnut myös pakkokeinolain 1 luvun 1 §:ssä säänneltyyn jokamiehen kiinniotto-oikeuteen. Säännöksen mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikosentekijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä vahingonteko tai lievä petos (1 momentti).

B ei selvityksessään lähemmin yksilöi, minkä rikoksen tunnusmerkistön hän katsoi kantelijan väitetyn menettelyn eli asiakirjan haltuunoton täyttävän. Mielestäni näpistykseen tunnusmerkistön täytyminen näyttää hyvin kyseenalaiselta jo senkin vuoksi, että ei ole selvää, luovuttiko kantaja asiakirjansa (kaupparikojen jäljennöksen) vain nähtäväksi vai ulosottomiehen haltuun ulosottoasiakirjoihin liitettäväksi. Myöskään rikoslain 16 luvun 10 §:n 1 momentissa kriminalisoitu omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkomisen tunnusmerkistö ei mielestäni täyty. Kun vielä otetaan huomioon, ettei ulosottolaissa ole nimenomaista säännöstä sivullisen henkilön asiakirjojen esittämisen velvollisuudesta, ei ulosottomies voi vedota pakkokeinolain 1 luvun 1 §:ään toimivaltanormina.

Totean vielä, että joka tapauksessa verrattaessa menettelystä saatavaa hyötyä siitä aiheutuneeseen haittaan, menettely ei ole ulosottolain 3 luvun 30 §:stäkin ilmenevän, ulosotossa myös yleisemminkin noudatetun suhteellisuusperiaatteen noudattamisen kannalta hyväksyttävää.

Näin ollen katson, että kihlakunnanvouti B on menetellyt asiassa lainvastaisesti. Teon moitittavuutta arvioitaessa on mielestäni kuitenkin otettava huomioon tilanteen yllätyksellisyys ja sen vaatima nopea harkinta, joten mielestäni punninnan perusteellisuudelle ei voida asettaa kohtuuttoman suuria vaatimuksia. Näin ollen tyydyn saattamaan käsittelyni menettelyn virheellisyydestä B:n tietoon.

3.3

C:n menettely

Kantelija arvostelee C:tä tämän lausumista tarkemmin kuitenkin yksilöimättä, mistä ja missä tilanteessa esitetyistä lausumista on kysymys. Näin ollen katson, että kantelu ei tältä osin anna aihetta epäillä lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

3.4

Toimenpiteet

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen kihlakunnanvouti B:n menettelyn virheellisyydestä pakko- ja voimakeinojen käytössä hänen tietoonsa lähettämällä jäljennöksen tästä päätöksestä hänelle.